

Ήταν η ανθρωποθυσία μέρος της ιεροπραξίας των αρχαίων Ελλήνων; (Μέρος Α')

Είναι πέρα από κάθε αμφιβολία ότι ο ελληνικός πολιτισμός ήταν ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα στην παγκόσμια ιστορία του ανθρωπίνου πνεύματος. Μια μεστή κοσμοθεωρία, μια ευγενική και μεγαλειώδης πρόταση για τον Άνθρωπο, τόσης μεγάλης εμβελείας και δυναμικότητας, ώστε να καθίσταται ουσιαστική και θεμελιώδης η διάκριση Ελλήνων και μη Ελλήνων (βαρβάρων). Αργότερα, κατά την εποχή των διαδόχων του Αλεξάνδρου, θα χαρακτηριστούν ως «ελληνιστές» όσοι μη Έλληνες μετείχαν της ελληνικής παιδείας. Με αυτήν την νοοτροπία, πέρα από τα στενά όρια των συνόρων και των φυλών, αγκαλιάζοντας τον κάθε ελεύθερα σκεπτόμενο άνθρωπο που επιθυμεί το *«κατά φύσιν ζειν, τουτέστι κατ' αρετήν»*, πορεύτηκε η ανθρωπότητα και πορεύεται μέχρι και σήμερα. Κατά τους σκοτεινούς αιώνες, το «ελληνίζειν» παραποιήθηκε, λοιδορήθηκε, καταδιώχθηκε, και κατάντησε να σημαίνει ψευδώς το «ειδωλολατρείν».

Στο διάβα της μακραίωνης ιστορίας, ο πολιτισμός αυτός υπέστη λεηλασίες, βανδαλισμούς, καπηλεία. Ξένοι επικυρίαρχοι προσπάθησαν να αντιγράψουν, να αλλοιώσουν, να βεβηλώσουν, να καταστρέψουν μνημεία και κειμήλια (εξ έδαφος φέρειν), και εν γένει να εξαφανίσουν οτιδήποτε τον θύμιζε, προκειμένου να επιβάλλουν για πολιτικούς σκοπούς τα δικά τους βάρβαρα συστήματα θρησκευτικής υπακοής. Αν και έβλαψαν σε πολύ μεγάλο βαθμό τον ελληνικό τρόπο, ωστόσο δεν κατόρθωσαν να τον ξεριζώσουν. Προσπάθησαν να τον συκοφαντήσουν (και τον συκοφαντούν ακόμα μέσω των νέο-απολογητών), αλλοιώνοντας κείμενα και νοήματα (που οι ίδιοι δεν είναι σε θέση να κατανοήσουν ούτε και ενδιαφέρονται για αυτό), υπακούοντας με τρόπο δογματικό στην υπεράσπιση της χριστιανικής θρησκείας με κάθε τρόπο και μέσο.

Τα μνημεία του θαυμάζονται από πλήθος ανθρώπων. Η γραπτή παράδοση (όση διασώζεται), ελκύει ανθρώπους που επιδιώκουν να μετέχουν σε αληθινές αξίες και ιδανικά και όχι σε αυτά που δίνει το καταστημένο, κατευθυνόμενο σύστημα. Ο Πλάτων, που συχνά κατακρίνεται από την αριστερή προπαγάνδα για τις δήθεν συντηρητικές και αναχρονιστικές απόψεις του, μας λέει στο «Συμπόσιο»: *«Διότι εις των βαρβάρων την αντίληψιν είν' εξ αιτίας της απολυταρχίας ανήθικον και*

τούτο, όπως και η αγάπη προς την καλλιέργειαν του πνεύματος και τον αθλητισμόν. Διότι δεν συμφέρει, φαντάζομαι, εις τους κυβερνώντας φρονήματα γενναία να καλλιεργούνται μεταξύ των υπηκόων και φίλαιοι και δεσμοί ισχυροί» (182 b). Ποτέ όμως δεν κατανοείται η φιλοσοφική διάσταση των πραγμάτων, όταν κρίνεται με βάση τις θρησκευτικές ή τις πολιτικές ιδεολογικές προκαταλήψεις. Ούτε βέβαια η αριστοκρατία που πρεσβεύει ο μέγιστος των φιλοσόφων έχει καμία σχέση με την αριστοκρατία όπως την θεωρεί η Δεξιά. Η πολιτική όπως κατάντησε σήμερα, είναι το μέσο για να διχάζει τους ανθρώπους προκειμένου να συντηρείται το κατεστημένο. Για αυτό εξάλλου, όταν έρθει στην εξουσία είτε το μεν είτε το δε, ξαφνικά και ως δια μαγείας, λησμονούνται τα πάντα και μετατρέπονται στο ίδιο πράγμα. Το πραγματικό επαναστατικό πνεύμα κατά της μικρότητας και υπέρ της ανεξίτητος του ανθρώπου, μπορεί να συνοψιστεί στο Δελφικό παράγγελμα «**Γνώθι σαυτόν**». Φιλοσοφία, τέχνες, γράμματα, επιστήμη, ποίηση, μουσική, θέατρο, λατρεία και ιερά μυστήρια (καθώς και ό, τι όλα αυτά περιλαμβάνουν), είναι οι εκφάνσεις αυτού του πολιτισμού, οι οποίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους. Πώς θα μπορούσε ποτέ η μιαιρότατη «ανθρωποθυσία» να αποτελεί έθος, ιεροπραξία, φρόνημα και ήθος των προγόνων μας; Πώς θα μπορούσε μια ηθική που απορρέει από την ίδια την ουσία του Ανθρώπου, να δεχτεί αυτήν την απάνθρωπη και άλογη πράξη;

Σύμφωνα με τον Αθανάσιο Σταγειρίτη, οι Έλληνες «[...] κατέστησαν λατρείας και τελετάς προς τιμήν του θείου, και νομοθεσίας εις ευδαιμονίαν των ανθρώπων [...]» (Ωγυγία, τ. Γ', σ. 27). Αν λοιπόν ήταν στο πλαίσιο του τελετουργικού της αρχαίας ελληνικής λατρείας, τότε θα έπρεπε να ήταν τακτό και να είχε την γενική αποδοχή. Κάτι τέτοιο όμως ισχύει μόνο στην φαντασία των απολογητών.

1. Τι ορίζεται ως «ανθρωποθυσία»

Σύμφωνα με το «Μέγα λεξικό της όλης ελληνικής γλώσσης» του Δ. Δημητράκου, ανθρωποθυσία είναι «η δια σφαγής προσφορά ανθρωπίνου θύματος εις θεόν τινά **προς εξιλασμόν αυτού**» και ανθρωποθυτώ σημαίνει «θυσιάζω, σφάζω ανθρώπους, προσφέρων ούτω αυτούς ως θυσίαν εις τους θεούς» (τ. Β', σ. 564).

Η λέξη «θυσία» γενικότερα, κατά το ίδιο λεξικό, σημαίνει την «**λατρευτικού χαρακτήρος** αναίμακτος ή και αιματηρά προσφορά προς θεότητα» (τ. Ζ', σ. 3393).

Συνεπώς, για να ισχυριστούμε ότι έχουμε «ανθρωποθυσία», πρέπει να έχουμε λατρευτική προσφορά σε θεούς. Είναι βασικό και στοιχειώδες να το

κατανοήσουμε, προκειμένου να μην μπερδευόμαστε με τις αναφορές που βρίσκουμε στα αρχαία μας κείμενα. Διότι συχνά, είτε σκοπίμως είτε από άγνοια, οι πολλοί αρκούνται σε αναφορές δίχως να εξετάζουν επισταμένα τί αφορούν και τί δείχνουν οι πληροφορίες των κειμένων.

2. Αρχαίοι συγγραφείς και ανθρωποθυσίες

Μελετώντας τα αρχαία κείμενα, διαπιστώνουμε ότι κανένας αρχαίος συγγραφέας (είτε φιλόσοφος, είτε ιστορικός, είτε ποιητής, είτε θεατρικός συγγραφέας κλπ), δεν αναφέρει ότι είδε ο ίδιος την τέλεση κάποιας ανθρωποθυσίας στην εποχή του. Οι αναφορές τους είναι είτε παρμένες από τοπικούς θρύλους, είτε από τη μυθολογία, είτε από αναληθείς φήμες (όπως στην περίπτωση του Θεμιστοκλή που θα εξετάσουμε παρακάτω).

Σε αντίθεση με όλα αυτά, υπάρχουν ξεκάθαρες αναφορές ότι οι Έλληνες ποτέ δεν είδαν την ανθρωποθυσία ως κάτι το νόμιμο, ηθικό και όσιο.

Για παράδειγμα, ο Πλάτων αναφέρει ότι *«ημίν μεν ου νόμος εστίν ανθρώπους θύειν αλλ' ανόσιον»* (Μίνως, 315c). Ο Πλούταρχος, πρωθιερέας του Απόλλωνος στους Δελφούς, αναφέρει στο έργο *«Περί δεισιδαιμονίας»* ότι η ανθρωποθυσία είναι πράξη δεισιδαιμονική και την αντιδιαστέλλει ριζικά από την ελληνική λατρεία των Ολυμπίων. Μάλιστα στο *«Αίτια ελληνικά»*, ονομάζει την αναφερόμενη υπό της μυθολογίας προσφορά ανθρωπίνου βρέφους του Λυκάονα προς τον Λύκαιο Δία ως *«τον περί τον Δία μιάσματος»*. Ο Σέξτος ο Εμπειρικός γράφει ότι *«Εν μεν Ταύροις της Σκυθίας νόμος ην τους ξένους τη Αρτέμιδι καλλιερείσθαι, παρά δε ημίν άνθρωπον απείρηται προς ιερώ φονεύεσθαι»* (Σέξτος, Πυρρώνειες υποτυπώσεις Α΄, 149). Δηλαδή, ενώ για τους κάτοικους της Ταυρίδας (σημερινή Κριμαία) ήταν νόμος να θυσιάζουν στην Αρτέμιδα τους ξένους, για εμάς είναι ανίερο να φονεύεται κάποιος και να προσφέρεται σε θεό και μάλιστα εντός ιερού τόπου. Ήταν Έλληνες όμως οι κάτοικοι της Ταυρίδας; Ο Πausανίας, όταν αναφέρεται στο άγαλμα της Ορθίας Αρτέμιδος που βρίσκονταν στην Λακεδαίμονα, λέει ότι το έφεραν από την Ταυρική. Τους κατοίκους της Ταυρικής του ονομάζει *«βαρβάρους»*, δηλαδή μη Έλληνες. Όμως, τα ίδια μπορεί να συμπεράνει κανείς και από την μυθολογία, στην οποία είναι αποκρυσταλλωμένη η ιερή προγονική μνήμη.

3. Μύθοι

Αφού όμως η πλειοψηφία των αναφορών βρίσκεται στην μυθολογία, καλό θα ήταν να δούμε τι αναφέρει σχετικά ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος Σαλλούστιος.

Τι δήποτε ουν τούτους αφέντες τους λόγους οι παλαιοί μύθοι εχρήσαντο, ζητείν άξιον· και τούτο πρώτον εκ των μύθων ωφελείσθαι το γε ζητείν, και μη αργόν την διάνοιαν έχειν. Ότι μεν ουν θείοι οι μύθοι εκ των χρησαμένων εστίν ειπείν· και γαρ των ποιητών οι θεόληπτοι και των φιλοσόφων οι άριστοι, οι τε τας τελετάς καταδείξαντες και αυτοί δε εν χρησμοίς οι θεοί μύθοις εχρήσαντο. [...] Των δε μύθων οι μεν εισί θεολογικοί, οι δε φυσικοί, οι δε ψυχικοί τε και υλικοί, και εκ τούτων μικτοί. [...] Πρέπουσι δε των μύθων οι μεν θεολογικοί φιλοσόφοις, οι δε φυσικοί και ψυχικοί ποιηταίς, οι δε μικτοί τελεταίς επειδή και πάσα τελετή προς τον Κόσμον ημάς και προς τους θεούς συνάπτειν εθέλει. (Σαλλούστιος, Περί θεών και κόσμου)

Ο Σαλλούστιος αρχίζοντας το έργο του «Περί θεών και κόσμου», προαναφέρει ότι ο άνθρωπος που θέλει να ακούσει για τους θεούς, δεν πρέπει να ερμηνεύει κατά γράμμα τους μύθους. Διότι εκεί, κάθε θεός παρουσιάζεται ανθρωποπαθώς, ενώ στην πραγματικότητα ισχύει το αντίθετο. Δηλαδή, κάθε θεός είναι αγαθός, απαθής, αμετάβλητος. Επίσης, στην πραγματικότητα οι θεοί δεν έχουν υλική σωματική υπόσταση, και κατά συνέπεια δεν περιέχονται σε κάποιον τόπο και δεν χωρίζονται ο ένας από τον άλλο, ούτε από την πρώτη αιτία. Ακριβώς όπως δεν χωρίζονται οι νοήσεις από τον νου και οι αισθήσεις από τα ζωντανά όντα. Και συνεχίζει, ότι οι παλαιοί χρησιμοποίησαν τους μύθους αλληγορικά, βάζοντας με αυτό τον τρόπο τον ακροατή σε μια διαδικασία έρευνας και αναζητήσεως προκειμένου να αποκωδικοποιηθεί ο λόγος, ώστε να μην μένει άπραγη και αργή η διάνοια. Επομένως, το ότι ο λόγος (η βαθύτερη ουσία) δίδεται υπό μορφή μύθου (κωδικοποιημένα), είναι για την εξάσκηση του νου. Ως εκ τούτου, ο μύθος στην πραγματικότητα, δεν είναι μια απλή ιστοριούλα που απευθύνεται σε αφελείς, αλλά περιέχει πολλά μηνύματα κωδικοποιημένα, έχοντας πολλαπλά επίπεδα κατανόησης, ανάλογα με το νοητικό επίπεδο του ακροατή. Όπως λέει ο Πλούταρχος, είναι σαν το φως του ηλίου που αναλύεται στα χρώματα της ίριδος. Ένα φως (ένας λόγος), πολλά χρώματα (πολλά νοήματα).

Όπως αναφέρει ο ίδιος, «το δε δια μύθων ταληθές επικρύπτειν τους μεν καταφρονείν ουκ εά, τους δε φιλοσοφείν αναγκάζει». Δηλαδή, ο μύθος κρύπτει το αληθές, ώστε να διακρίνονται οι καταφρονητές από εκείνους που αναγκάζονται να φιλοσοφήσουν.

Η θεία προέλευση των μύθων, κατά τον Σαλλούστιο, φαίνεται από το ότι οι ίδιοι οι θεοί χρησιμοδοτούσαν δια των μύθων, από τη χρήση υπό των ποιητών, των

φιλοσόφων, και από εκείνους που παρέδωσαν τα τελούμενα στα Ιερά μυστήρια.

Οι μύθοι διακρίνονται σε θεολογικούς (που ταιριάζουν στους φιλοσόφους), σε φυσικούς και ψυχικούς (που ταιριάζουν στους ποιητές), και οι μικτοί που ταιριάζουν στις μύσεις των μυστηρίων επειδή δια αυτών ο μυσούμενος συνδέεται με το Σύμπαν και τους θεούς. Πέρα από τις αναλύσεις του Σαλλουστίου, έχουμε μαρτυρίες ότι ο μύθος πολλές φορές αφορά και κάποιο ιστορικό γεγονός, διανθισμένο σαφώς με αλληγορικά στοιχεία (Πλάτων, Διόδωρος Σικελιώτης, Αριστοτέλης κ).

Συνεπώς, πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί όταν διαβάζουμε την αρχαία ελληνική γραμματεία, ώστε να κατανοούμε ορθά τα γραφόμενα και να διακρίνουμε τα παραπάνω. Κατά κανόνα, οι αλληγορικοί μύθοι παρουσιάζουν τους πρωταγωνιστές τους να έχουν κωδικοποιημένα ονόματα-σύμβολα, που χρήζουν αποκωδικοποιήσεως. Για αυτό και οι αρχαίοι έλεγαν, «*αρχή σοφίας, ονομάτων επίσκεψις*». Σκέψη πάνω στο τί σημαίνουν και στο τί δηλώνουν τα ονόματα.

4. Παραδείγματα μύθων που παρουσιάζονται ως ιστορικά γεγονότα από τους νεοαπολογητές

Οι Θηβαίοι και η προσφορά βρέφους σε αλεπού.

Στο δεύτερο βιβλίο της «Μυθολογικής Βιβλιοθήκης» του Απολλόδωρου (Β' 4. 6-7), αναφέρεται η ιστορία του βασιλιά των Μυκηνών, Ηλεκτρώνα. Κάποτε, επιχείρησαν οι γιοι του Πτερελάου να κλέψουν τα βόδια του πρώτου. Η ιστορία κατέληξε στον αλληλοσκοτωμό των γιών των δύο βασιλιάδων, πλην του Λικυμνίου (από πλευράς Ηλεκτρώνα) και του Ευήρη (από πλευράς Πτερελάου). Οι υπόλοιποι από τους συντρόφους τους διέφυγαν με τα βόδια στον Πολύξενο, από τον οποίο ο Ηλεκτρώνας τα πήρε πίσω. Όμως, δεν του αρκούσε αυτό. Ήθελε να εκδικηθεί το θάνατο των παιδιών του. Για αυτό, αφού παρέδωσε τη βασιλεία στον Αμφιτρώνα και την Αλκμήνη, εκστράτευσε κατά των Τηλεβόνων, όπου τελικά και σκοτώθηκε. Ο Σθένελος, εκμεταλλευόμενος το θάνατο του Ηλεκτρώνα, πήρε την εξουσία και τη βασιλεία των Μυκηνών, διώχνοντας τον Αμφιτρώνα, και τα παιδιά του (τον Ηλεκτρώνα, την Αλκμήνη, και τον Λικύμνιο). Αυτοί κατέληξαν στην αυλή του Κρέοντα, στην Θήβα. Τότε ο Αμφιτρώνας, ζήτησε τη βοήθεια του Κρέοντα κατά των Τηλεβόνων. Ο Κρέοντας συμφώνησε, αλλά με την προϋπόθεση να τον βοηθήσει πρώτα στην απαλλαγή της περιοχής από μια αλεπού που ρήμαζε τα πάντα. Το πεπρωμένο αυτής της αλεπούς ήταν ότι κανείς δεν θα μπορούσε να τη συλλάβει («*έφθειρε γαρ την Καδμείαν αλώπηξ θηρίον, υποστάντος δε όμως ειμαρμένον ην αυτήν μηδέ τινα καταλαβείν*»). Αφού λοιπόν βρίσκονταν σε αυτήν την απελπιστική

κατάσταση, οι Θηβαίοι αναγκάζονταν να προσφέρουν κάθε μήνα ένα παιδί σε αυτήν («*αδικουμένης δε της χώρας, ένα των αστών παίδα οι Θηβαίοι κατά μήνα προετίθεσαν αυτή, πολλούς αρπαξούση, τούτ' ει μη γένοιτο*»). Ο Αμφιτρύωνας σκέφτηκε να πάει στην Αθήνα και να ζητήσει από τον Κέφαλο τον σκύλο που έφερε η Πρόκρις από την Κρήτη, παίρνοντας τον από τον Μίνωα. Το αντίστοιχο πεπρωμένο αυτού του σκύλου ήταν ότι πάντα θα μπορούσε να συλλαμβάνει ότι κυνηγά («*ην δε και τούτω πεπρωμένον παν, ό, τι αν διώκη, λαμβάνειν*»). Επειδή τα πεπρωμένα των δύο αυτών ζώων ήταν εντελώς αντίθετα μεταξύ τους δημιουργώντας έναν ατέρμονα κύκλο κυνηγιού, ο Δίας αποφάσισε να τα ακινητοποιήσει πετρώνοντάς τα («*διωκομένης ουν υπό του κυνός της αλώπεκος, Ζευς αμφοτέρους λίθους εποίησεν*»). Εφόσον δόθηκε λύση στο πρόβλημα των Θηβαίων, εκείνοι εκπλήρωσαν την υπόσχεση που είχαν δώσει στον Αμφιτρύωνα. Όσο ζούσε ο Πτερέλαος, δεν μπορούσαν να εκπορθήσουν το βασίλειό του. Όταν όμως η κόρη του η Κομαιθώ ερωτεύθηκε τον Αμφιτρύωνα, πρόδωσε τον πατέρα της, αφαιρώντας από το κεφάλι του την χρυσή τρίχα. Τότε πέθανε, με αποτέλεσμα να πέσει το βασίλειό του. Με αυτόν τον τρόπο, εκπληρώθηκε η εκδίκηση του Ηλεκτρίωνα.

Είναι ξεκάθαρο ότι πρόκειται περί μύθου, και μάλιστα με πολύ βαθύ συμβολισμό. Συνεπώς, η προσφορά του παιδιού προς την περίεργη εκείνη αλεπού, δεν είναι ιστορικό γεγονός, αλλά ανήκει στον μύθο. Όταν λοιπόν ο Πausανίας αναφέρεται και αυτός σε αυτά τα περιστατικά, σε αλληγορικό μύθο αναφέρεται.

Κομαιθώ και Μελάνιππος.

Ο Πausανίας στα Αχαϊκά (19.1-4), μας αναφέρει την ιστορία της ιέρειας της Αρτέμιδος Κομαιθούς και του Μελανίππου. Η Άρτεμις είναι θεά της παρθενίας και της εγκρατείας. Η ιέρειά της έπρεπε να είναι το ίδιο. Η Κομαιθώ όμως παρέβηκε τον όρο αυτό και συνευρέθηκε με τον Μελάνιππο μέσα στο ιερό της θεάς. Αυτό προκάλεσε την οργή της, που επέφερε όλα τα δεινά, και όταν ρώτησαν το μαντείο, η απάντηση ήταν ότι η θεά θα κατευνόζονταν μόνο αν θυσιάζονταν οι δύο τους στην θεά αλλά και κάθε χρόνο να θυσιάζουν έναν νέο και μια νέα παρθένο.

Το ότι η παραπάνω ιστορία ανήκει στον διδακτικό μυθικό μύθο, προκύπτει από τα εξής. Τα ίδια τα ονόματα είναι κωδικές ονομασίες. Το όνομα «Κομαιθώ» είναι από τη λέξη «κομαίθα» που σύμφωνα με το λεξικό του Ησυχίου σημαίνει «*τυχούσα γυνή*» (πρβ. Λεξικό Δημητράκου, τ. Η', σ. 4015). Το όνομα «Μελάνιππος» σημαίνει τον «μέλανα ίππο». Παραπέμπω τον αναγνώστη στον παραλληλισμό των μερών της ψυχής με δύο ίππους και τον ηνίοχο, που αναφέρεται στον πλατωνικό διάλογο

«Φαίδρος». Εκεί, ο μέλας ίππος συμβολίζει το επιθυμητικό μέρος της ψυχής, το οποίο δεν ηνιοχείται από το λογιστικό μέρος.

Όταν ο μέλας ίππος άγει την ψυχή (ο Μελάνιππος), τότε ο άνθρωπος υποβιβάζεται σε έναν τυχαίο καθημερινό άνθρωπο (Κομαιθώ). Τότε παρασυρόμενος από την ύλη, αντί να την χρησιμοποιήσει ορθά για την ανέλιξή του, τον χρησιμοποιεί εκείνη με αποτέλεσμα να τον καθιστά δούλο της (υλόφρονα). Όταν το εσωτερικό του ανθρώπου μianθεί (το ιερό της Αρτέμιδος), τότε επέρχεται η Νέμεσις (δηλαδή, τα αποτελέσματα των πράξεων του ανθρώπου). Η απόφαση του μαντείου δεν είναι τίποτα παραπάνω από τη θανάτωση των αιτιών.

Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν θα έπρεπε να παρανοήσουμε λογιζόμενοι ότι ο λόγος αυτός κακίζει την ομορφιά, την σεξουαλική επαφή, ή το ανθρώπινο σώμα. Κάθε άλλο, αν κρίνουμε από τα ίδια τα αγάλματα στα οποία οι αρχαίοι αναπαριστούν τόσο ανάγλυφα και παραστατικά το ανθρώπινο σώμα. Άλλωστε η Άρτεμις ήταν προστάτιδα των γυναικών που θα γεννούσαν. Στο Ορφικό ύμνο της Αρτέμιδος, αναφέρεται ως «λοχεία, συ η αρωγός στις ωδίνες, χωρίς η ίδια σ' ωδίνες να μετέχεις» (Ύμνος 36).

Στην συνέχεια, ο μύθος αναφέρει ότι το μαντείο χρησιμοδότησε ότι ένας βασιλιάς (ο Ευρύπυλος), θα καταργούσε τις «ανθρωποθυσίες» αυτές. Και για να μην θεωρήσει κανείς ότι η αναφερόμενη θυσία ήταν όντως ήθος και έθος, χαρακτηρίζεται ως «θυσία ασυνήθιστη». Το γειτονικό ποτάμι, αρχικά είχε την ονομασία «Αμείλιχος» (= τραχύς, άκαμπτος), ενώ έπειτα μετονομάστηκε σε «Μείλιχος» (= πράος, ήπιος, ευγενής).

Μίνωας και ο φόρος των Αθηναίων.

Σύμφωνα με το μύθο, ο γιος του βασιλιά Μίνωα, ο Ανδρόγεως, επειδή άρίστευσε στους αγώνες στην γιορτή των Παναθηναίων, δολοφονήθηκε από τον βασιλιά Αιγέα. Ο Μίνωας, πολέμησε ενάντια στους Αθηναίους, και τους υποχρέωσε να του πληρώνουν φόρο αίματος. Έπρεπε να στέλνουν οι Αθηναίοι σε τακτά χρονικά διαστήματα εννέα νέους και ισάριθμες νέες, για να γίνονται βορά στον Μινώταυρο. Αυτόν τελικά, τον σκότωσε ο ήρωας Θησεάς. Όμως, τόσο στον πλατωνικό διάλογο «Μίνως» όσο και στην βιογραφία «Θησεύς» του Πλουτάρχου, υπάρχει ξεκάθαρη αναφορά ότι ο μύθος του Μινώταυρου και της υποτιθέμενης ανθρώπινης προσφοράς, δεν είναι πραγματικό γεγονός αλλά διακωμώδηση του Μίνωα από τους Αττικούς θεατρικούς συγγραφείς. Στην πραγματικότητα, επέβαλε φόρους για τη δολοφονία του γιού του. Εδώ δηλαδή, έχουμε την περίπτωση που

ένα ιστορικό γεγονός μπλέκεται με μυθολογικά στοιχεία που έχουν βαθύτατους συμβολισμούς.

5. Η αρχαία τραγωδία και οι ανθρωποθυσίες

Πολλές φορές αναφέρονται στις τραγωδίες χρησμοί που απαιτούν τη θυσία ανθρώπου προκειμένου ο θεός να δειχθεί ευμενής. Οι αρχαίες τραγωδίες όμως δεν είναι καθαρά ιστορία. Εμπνέονται από την μυθολογία, αλλά αρκετές φορές διασκευάζονται ανάλογα με το μήνυμα που θέλει να προωθήσει ο εκάστοτε τραγικός. Ο σκοπός της τραγωδίας είναι άλλος. Σύμφωνα με τον ορισμό του Αριστοτέλους, σκοπός της τραγωδίας είναι η ταύτιση του θεατή με το πάσχων πρόσωπο, ώστε να επέλθει η ψυχική κάθαρσις μέσα από τις εσωτερικές συγκρούσεις, και τελικά η λύτρωσις. Το αρχαίο θέατρο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την μυσταγωγία (σχετίζεται με τον Διόνυσο). Τραγωδία σημαίνει «*τράγων ωδήν εκ των τράγων, εις ους διεσκευάζοντο οι τραγωδούντες, ως παριστώντες την ακολουθίαν του θεού Διονύσου*» (Λεξικό Δημητράκου, τ. ΙΔ΄, σ. 7252).

Οι ανθρωποθυσίες που αναφέρονται στις τραγωδίες είναι καθαρά λογοτεχνικές με ηθικοδιδακτικό περιεχόμενο. Σημειωτέο, ότι τις περισσότερες φορές δεν τελούνται. Για παράδειγμα, στην «Ιφιγένεια εν Αυλίδι» του Ευριπίδη, η κόρη του αρχιστρατήγου Αγαμέμνονος δεν θυσιάζεται, αλλά η Άρτεμις παρουσιάζει ένα ελάφι (μας θυμίζει κάτι;). Όσο και αν ανατρέξουμε στα ομηρικά έπη, δεν θα βρούμε τέτοια αναφορά. Είναι διασκευή του Ευριπίδη. Σε άλλες τραγωδίες («Τρῳάδες», και «Εκάβη»), η κόρη του Πρίαμου Πολυξένη, θυσιάζεται πάνω στον τάφο του Αχιλλέως. Ο Όμηρος και πάλι δεν αναφέρει πουθενά κάτι τέτοιο. Κατά μια άλλη εκδοχή, η Πολυξένη αυτοκτονεί στον τάφο του αγαπημένου της. Το ότι πρόκειται περί διασκευών, αναφέρεται από τον Πλάτωνα στον διάλογο «Μίνως»: «*Αυτοί (αναφέρεται στον Όμηρο και στον Ησίοδο) είναι πιο αξιόπιστοι απ' όλους μαζί τους τραγωδοποιούς*» (318e). Για τον ψυχαγωγικό/ παιδαγωγικό σκοπό της τραγωδίας, αναφέρει επιγραμματικά και πάλι ο Πλάτων στον ίδιο διάλογο: «*Από όλα τα είδη ποίησης, η τραγωδία είναι το πιο δημοφιλές και ψυχαγωγικό*» (321a).

6. Η περίπτωση των χρησμών

Τί συμβαίνει όμως όταν υπάρχουν αναφορές στα αρχαία κείμενα περί χρησμών που δίδονται για να σωθεί μια ολόκληρη πόλη ή περιοχή από κάποιο κακό που την μαστίζει; Πολλές φορές το αντίτιμο είναι βαρύ. Κατά κανόνα, ο θεός ζητά την ανθρωποθυσία γόνου κάποιου επιφανούς, ακόμη και παιδιού βασιλέα. Σε αυτές τις περιπτώσεις έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής: α) ότι οι περιπτώσεις αυτές είναι

έκτακτες, συνεπώς η τέτοιου είδους θυσία δεν αποτελούσε σύνηθες φαινόμενο. Β) Η θυσία δεν ζητείται για λατρεία, και γ) συνήθως οι ιστορίες αυτές κινούνται στο χώρο του θρύλου και είναι ανεπιβεβαίωτες φήμες. Πρόκειται περί πράξεων αυτοθυσίας, φιλοπατρίας, και ηρωισμού. Ας δούμε ορισμένες τέτοιες αναφορές.

Οι κόρες του βασιλιά Ερεχθέως και της Πραξιθέας θυσιάστηκαν με τη θέλησή τους υπέρ της νίκης των Αθηναίων κατά των Ελευσινίων. Για αυτή τους την υπακοή, τιμήθηκαν αργότερα από τους συμπολίτες τους. Στο λεξικό του Ν. Λωρέντη, διαβάζουμε τα εξής σχετικά: «κατά διαταγήν του Μαντείου **εθυσιάσθησαν εκουσίως** εις τον πόλεμον, τον οποίον είχαν οι Αθηναίοι μετά των Ελευσινίων. Προς τιμήν των θυγατέρων τούτων του Ερεχθέως **εώρταζον** οι Αθηναίοι μετά ταύτα τα Νηφάλια λεγόμενα» (σ. 155).

Ο Πausανίας αναφέρει ότι λέγεται (άρα δεν είναι κάτι επιβεβαιωμένο) ότι ο Αθηναίος Λεώ προσέφερε τις κόρες του ως θυσία υπέρ της κοινής σωτηρίας. «[.] εκ δε Αθηναίων Λεώς· δούναι δε επί σωτηρία **λέγεται κοινή** τας θυγατέρας του θεού χρήσαντος» (Αττικά, 5.2). Το «λέγεται», δηλώνει ότι αυτή η ιστορία λαμβάνεται εκ της παραδόσεως και του θρύλου.

Η κόρη του Κέκροπας, η Άγραυλος, «**επρόσφερε εαυτήν εκουσίως** εις θυσίαν υπέρ της σωτηρίας των Αθηνών», η οποία και τιμήθηκε για αυτήν της την πράξη ηρωισμού. (Λεξικό Ν. Λωρέντη, σ. 6).

7. Η περίπτωση θανάτωσης κακούργων

Υπάρχει όμως και η περίπτωση να θανατώνεται κάποιος κακούργος για να επέλθει η κάθαρση ώστε να σταματήσει το κακό. Ο λεξικό του Σουΐδας αναφέρει ότι «Υπέρ του καθαρμού πόλεως ανήρουν εστολισμένον τινά, ον εκάλουν κάθαρμα». Ο Δ. Δημητράκος, αναφέρει ότι το κάθαρμα ήταν «κακούργος προς εξιλασμόν θανατούμενος υπό της πολιτείας εν λιμώ, συμφορά» (τ. Ζ', σ. 3504).

Οι Σπαρτιάτες πετούσαν στον Καιάδα, είτε τους θανατοποινίτες, είτε όσους συλλάμβαναν σε στρατιωτικές επιχειρήσεις (και όχι βρέφη, μιας και δεν έχουν βρεθεί οστά μωρών). Ο Πausανίας στα «Μεσσηνιακά», αναφέρεται στη σύλληψη του Μεσσηνίου Αριστομένη και των συντρόφων του. Όλους αυτούς τους έριξαν στον Καιάδα, εκεί που τιμωρούν τους κακοποιούς. «Και πεσόντα αθρόοι των Λακεδαιμονίων επιδραμόντες ζώντα αιρούσιν· ήλωσαν δε και των περί αυτόν ες πεντήκοντα. Τούτους έγνωσαν οι Λακεδαιμόνιοι ρίψαι πάντας ες τον Κεάδαν· **εμβάλουσι δε ενταύθα ους αν επί μεγίστοις τιμωρούνται**» (18.4).

Όμως, ούτε αυτό μπορεί να θεωρηθεί προσφορά στο θείο.

8. Η περίπτωση του Αχιλλέα, του Θεμιστοκλή, και του Πελοπίδα

Στην ραψωδία «Ψ» της Ιλιάδος, ο Αχιλλέας σφάζει προς τιμή του Πατρόκλου δώδεκα νέους επιφανείς Τρώες. Αυτή η προσφορά δεν μπορεί να λογιστεί ως «ανθρωποθυσία» διότι δεν προσφέρεται προς τιμή κάποιου θεού ή θεάς. Οι νέοι αυτοί, αφού αιχμαλωτίστηκαν κατά τη μάχη, προσφέρονται στον νεκρό Πάτροκλο ταυτόχρονα με την καύση του, ως αντίποινα και πράξη εκδίκησης για τον θάνατό του από τον Έκτορα.

Τα δώδεκα αρχοντόπουλα, γιοι Τρώων αντρειωμένων, σαν τα' σφαξε με τον χαλκόν, ως το' χε και ταμένο, που' ταν κι οι γι άσχημες δουλειές που χε στο νου του βάλλει, όλα για να τα φάει μαζί φωθιά άναψε μεγάλη. Τότε σε θρήνος και ξεσπά και δυνατά φωνάζει, και τον αγαπημένο του σύντροφο κι ανακράζει. Χαίρε μου τώρα, ω Πάτροκλε, απ' τα παλάθια του Άδη. Τώρα τελεύω όσα παλιά σου τα' ταξα, κι ομάδι δώδεκα αρχόντω ομορφονιούς, Τρώων, που σου' χα τάξει, μαζί σου τρώει τσι η φωθιά, μα η φλόγα δεν θ' αρπάξει τον Έκτορα, του Πριάμου το γιό, να γίνει στάχτη (στ. 175 κε)

Στην ραψωδία «Σ», είχε υποσχεθεί ο Αχιλλέας στον νεκρό Πάτροκλο...

Μα Πάτροκλε, αφού μετά από σένα κάτω θα ρθώ από την γην, ε, δεν θα σε κουκουλώσω, πριν το γενναίο σου φονιά να πιάσω να σκοτώσω και τ' άρματα να φέρω εδώ κι Έκτορα το κεφάλι, και δώδεκα αρχοντόπουλα Τρώων να πιάσω πάλι, εις την πυρά σου, τους λαιμούς για να τους κόψω εμπρός σου, τόση που μου δωσε χολή στα σπλάχνα ο σκοτωμός σου

Στην περίπτωση του Θεμιστοκλή, έχουμε να κάνουμε όχι με κάποιο γεγονός, αλλά με φήμη, που μάλιστα έρχεται σε αντίθεση με τα ιστορικά δεδομένα που έχουμε στην διάθεσή μας.

Ο Πλούταρχος αναφέρει στην βιογραφία του Θεμιστοκλέους, ότι ο Θεμιστοκλής, κατόπιν προτροπής του μάντη Εφραντίδη, προχώρησε στην ανθρωποθυσία τριών Περσών στον Διόνυσο τον ωμηστή, πριν από τη ναυμαχία της Σαλαμίνας. Ωστόσο, η αντίδραση του Θεμιστοκλέους ήταν να εκπλαγεί, κάτι που δείχνει το ασυνήθιστο του πράγματος («*Εκπλαγέντος δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ὡς μέγα τὸ μάντευμα καὶ δεινόν*») [Θεμιστοκλής, 13]. Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι λαμβάνει αυτήν την

πληροφορία από τον Φανία, ο οποίος ζει -έναν ολόκληρο αιώνα μετά τη ναυμαχία της Σαλαμίνας- στην Περσική αυλή. Αυτός είτε τα είχε ακούσει από τους Πέρσες είτε από τους μηδίσαντες. Δηλαδή, η φήμη δεν στηρίζεται σε καμία σύγχρονη πηγή. Μάλιστα το έργο του Φανία «Περσικά», δεν θεωρείται γενικά ιστορικά αξιόπιστο, σύμφωνα με τους μελετητές. Οι βιογραφίες του Πλουτάρχου, όπως μας λέει ο ίδιος ο συγγραφέας τους, έχουν περισσότερο ηθικοπλαστικό και ψυχολογικό χαρακτήρα και λιγότερο αυστηρής ιστορικής καταγραφής, εννοώντας ότι κάθε πληροφορία ιστορικής φύσεως δεν είναι οπωσδήποτε και αξιόπιστη.

Η ίδια φήμη αναφέρεται και στη βιογραφία του Αριστείδη. Ο Αριστείδης, αφού αποβιβάστηκε στην Ψυτάλλεια και αφού σκότωσε όλους τους βαρβάρους, έπιασε αιχμαλώτους τρεις Πέρσες τους οποίους έστειλε αυτούς στον Θεμιστοκλή (Αριστείδης, 9). Τα ίδια αναφέρονται και στη βιογραφία του Πελοπίδα (Πελοπίδας, 21), με τη διαφορά ότι εκεί ο ίδιος ο Θεμιστοκλής τους θυσίασε στον Διόνυσο (*«έτι δε τους υπό του Θεμιστοκλέους σφαγιασθέντας Ωμηστή Διονύσω προ της εν Σαλαμίनि ναυμαχίας»*).

Όμως, εξετάζοντας κανείς τις πρωτογενείς πηγές, διαπιστώνει ότι εκεί λέγονται πράγματα αντίθετα. Για παράδειγμα, ο Αισχύλος ο οποίος έλαβε μέρος στην περίφημη ναυμαχία, στο έργο του «Πέρσαι» γράφει ότι στην Ψυτάλλεια σκοτώθηκαν όλοι οι Πέρσες. Το ίδιο αναφέρει και ο Ηρόδοτος. Παράλληλα, δεν υπάρχουν αρχαιολογικά ευρήματα που να πιστοποιούν κάποια ανθρωποθυσία. Για περισσότερες πληροφορίες, μπορεί ο αναγνώστης να ανατρέξει στην μελέτη του Κ. Χατζηελευθερίου, «Ανθρωποθυσίες στην Αρχαία Ελλάδα» μέρος πρώτο, το οποίο κείμενο υπάρχει ελεύθερα στο διαδίκτυο.

Για την περίπτωση του Θηβαίου Πελοπίδα, αναφέρεται ότι είδε σε όνειρο τον Σκέδασο ο οποίος τον διέταξε να θυσιάσει στις κόρες του μια ξανθή παρθένο, εάν ήθελε να νικήσει τους Σπαρτιάτες. Και αυτό, διότι κάποτε οι κόρες του Σκέδασου βιάστηκαν και δολοφονήθηκαν από κάποιους Σπαρτιάτες. Τις έθαψαν στο Λευκτρικό πεδίο. Ο πατέρας τους, ο Σκέδασος, αφού δεν δικαιώθηκε στην Σπάρτη, αυτοκτόνησε στους τάφους των θυγατέρων του, αφού τους καταράστηκε.

Το πρόσταγμα του Σκέδασου φάνηκε στον Πελοπίδα δεινό και παράνομο (*«δεινού δε και παρανόμου του προστάγματος αυτώ φανέντος»*). Αφού το ανακοίνωσε στους μάντεις, άλλοι έλεγαν να μη το παραμελήσει, ενώ άλλοι είχαν την αντίθετη γνώμη. Αυτοί οι δεύτεροι, απαγόρευαν τέτοιο είδος θυσίας, διότι ήταν βάρβαρη και παράνομη (*«οι δε τουνατίον απηγόρευον, ως ουδενί των κρειπτόνων και υπέρ*

ημάς αρεστήν ούσα ούτω βάρβαρον και παράνομον θυσίαν»). Η συνέχεια του κειμένου είναι αποκαλυπτική. Η ανθρωποθυσία είναι παράνομη και βάρβαρη, διότι δεν άρχουν στον κόσμο Τυφώνες και Γίγαντες, αλλά ο πατέρας των πάντων, θεών και ανθρώπων («ου γαρ του Τυφώνας εκείνους ουδέ τους Γίγαντας άρχειν, αλλά τον πάντων πατέρα θεών και ανθρώπων»). Αυτό το τελευταίο, είναι μια ακόμα απόδειξη ότι η λατρεία των Ολυμπίων δεν είχε καμία σχέση με ανθρωποθυσίες.

Τελικά, όπως μας αναφέρεται στο κεφάλαιο 22, θυσιάστηκε μια νεαρή ξανθή φοράδα που ήρθε και στάθηκε δίπλα τους.

(Συνεχίζεται...)

Διομήδης